
Teološko-pastoralne dimenzije i perspektive čovjekova zdravlja

Tomislav Ivančić, Zagreb

UDK: 261.6 :613

613 :25

Pregledni znanstveni rad

Sažetak

Rad ima dva dijela: Teološko-pastoralna dimenzija zdravlja i Teološko-pastoralne perspektive zdravlja.

U prvom dijelu analizira se odnos kršćanske vjere prema bolesti. Promatrano s motrišta evanđelja nastaje pitanje: je li bolest nešto dobro pa je ne bi trebalo liječiti ili smo dužni zauzeti se za zdravlje. Bolest je iskustvo zla, slutnja kazne, vrata prema raspadu čovjekove psihofizičke konstitucije. No ona nosi i dimenzije otkupljenja, poziv na hrabrost, vrednote, traženje smisla, nasljedovanje Krista u njegovoj mucij za čovjeka. Sve su to područja teologije i pastorala.

Drugi dio pokazuje s motrišta suvremene medicinske antropologije, logoterapije, neuroloških istraživanja i otkrića duhovne inteligencije, s jedne strane, te teologije i pastorala, s druge strane, široke perspektive teološko-pastoralnoga rada na očuvanju zdravlja i liječenju bolesti. Terapijska teologija zahtjeva je za povratkom teologije i pastorala izvornom i bitnom pozivu evanđelja.

TEOLOŠKO-PASTORALNA DIMENZIJA ZDRAVLJA

Moje izlaganje imaće dva dijela, od kojih se prvi odnosi na teološko-pastoralnu dimenziju zdravlja, a drugi na teološko-pastoralne perspektive zdravlja.

Svjetska zdravstvena organizacija definira zdravlje kao "stanje potpunoga fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja,

a ne samo odsutnost bolesti i iznemoglosti". Ta definicija izostavlja duhovnu dimenziju zdravlja. Ona je i nestvarna kad traži stanje potpunog zdravstvenog blagostanja, tako da V. Pozaić kaže da je sama definicija bolesna.¹ Čovjek je oduhovljeno tijelo ili otjelovljeni duh, kaže Y. Congar, te je čovjek, a ne samo neko njegovo područje ili neki njegov organ, bolestan ili zdrav. Stoga zdravlje nije apsolutan, nego relativan pojam. Ono je razumljivo iz odnosa prema čovjeku i iz bolesti kao korelacije zdravlju. Želimo li shvatiti teološko-pastoralne dimenzije zdravlja, potrebno je proučiti smisao i besmisao bolesti.

Bolest je pak kompleksna stvarnost, ne samo u dijagnostici i terapiji nego i u pitanju smisla. Sv. Jakov piše da od Boga dolazi svako dobro.² Filozofija i teologija tvrde da Bog može biti samo dobar. On je naime apsolutni bitak, koji je jedan, dobar, istinit i lijep. Pa ipak, tome kao da se protivi Stari zavjet, koji kaže da Bog snizuje i uzvisuje čovjeka, ruši ga u podzemlje i odande diže, da on šalje zla i bolesti na ljude, kako se to dogodilo u Egiptu.³ Katekizam Katoličke crkve kaže da Bog samo dopušta bolesti i zlo. Pa ipak, Bog udara Izraela kaznama, bolestima, ranama, on ga bije dotle da više nema mjesta gdje bi ga udario.⁴ Sveto pismo naglašava da bolesti koje Bog šalje imaju pedagošku komponentu. Poslanica Hebrejima kaže da nas Bog kaznama i udarcima odgaja jer smo njegova djeca.⁵ Ali bolest je i kazna, a ne samo odgoj, kako se to vidi u slučaju Mojsijeve i Aronove sestre Mirjam, koju Bog udara gubom.⁶ Kazna Božja djeluje čak i kroz generacije. Izraelci se tuže da su očevi jeli kiselo grožđe, a njima trnu zubi.⁷ No, tu se rađa pitanje: ako je bolest kazna za grijeh, zašto onda i dobri

¹ Usp. V. Pozaić, *Briga za život i zdravlje*, u: Vjera i zdravlje, Zbornik radova, Zaklada biskup Josip Lang, Zagreb, 2005., str. 242.

² Usp. Jak 1,17.

³ Usp. Ps 75,8.

⁴ Usp. Ps 75,8.

⁵ Heb 12,8.

⁶ Usp. Br 12,10.

⁷ Usp. Ez 18,2.

trpe, a zli su često zdravi? Konačno, ako je Bog pravedan zašto umiru dobri i zli jednako?

Sveto pismo naglašava da bolest ima i dimenziju kušnje, kojoj čovjek ne može vidjeti do kraja razloge i smisao.⁸ No ona u krajnosti ima dobar ishod. Ona ima i razlog Božje samilosti. Isus se ražalio nad patnjama i bolestima ljudi te ih je liječio ne pitajući tko je od bolesnika zao, a tko dobar. Bolest služi i Božjoj proslavi na zemlji, kako se to vidi u slučaju slijepca od rođenja ("Odgovori Isus: 'Niti sagriješi on niti njegovi roditelji, nego je to zato da se na njemu očituju djela Božja'"⁹) i Lazara: "Ta bolest nije na smrt, nego na slavu Božju, da se po njoj proslavi Sin Božji."¹⁰ Patnja otkupljuje čovjeka kako to proizlazi iz Isusove patnje i smrti. Bolest može biti znak ljubavi, kad bolesnik podnosi patnju za koga, iz povjerenja u Boga ili kad drugi, njegujući bolesnika iz ljubavi uranjaju u sućut, ljubav i dobrotu. Patnja pomaže da u čovjeku dozriju vrline i kreposti, jer nas tjeraju na strpljivost i na podnošenje onoga čega se ne možemo osloboditi.

Nimalo ne čudi što se u kršćanskim redovima katkad postavlja pitanje, ima li smisla liječiti čovjeka i pomagati mu do zdravlja. Ako Bog udara čovjeka, tko ima pravo čovjeku pomagati? Ako Bog čovjeka kažnjava, tko smije dokinuti pravednu kaznu? Ako patnja i bolest čeliče čovjeka i otkupljuju ga, nije li onda zdravlje hibrid, a bolest nešto razložno i poželjno? Zbog toga je papa Pio XII. imao potrebu opomenuti da se čovjek mora brinuti za zdravlje. On kaže: "Naravni razum i kršćanski moral uče da čovjek ima pravo i dužnost, u slučaju teške bolesti, upotrijebiti potrebnu njegu da očuva život i zdravlje. Takva dužnost proizlazi iz dobro uređene ljubavi, iz podlaganja Stvoritelju, iz društvene pravednosti i također iz tuđe pravednosti, kao i iz ljubavi prema vlastitoj obitelji". U deklaraciji Zbora za nauk vjere kaže se: "Svatko je dužan liječiti se ili se pobrinuti za liječenje."¹¹ U Knjizi Sirahovoj piše

⁸ Usp. Knjiga o Jobu.

⁹ Iv 9,3.

¹⁰ Iv 11,4.

¹¹ Jedan i drugi citat prema V. Pozaić, *Briga za život i zdravlje*, u: *Vjera i zdravlje*, Zagreb, 2005., str. 241.

da se u bolesti treba Bogu moliti jer on zdravlje daje, ali da treba poći i k liječniku, jer je i njemu Bog dao moć da čovjeku donese zdravlje.¹²

Bolest je iskustvo zla. Papa Ivan Pavao II. kaže: "Može se reći da čovjek trpi kad god doživljava neko zlo."¹³ Stari zavjet je svako trpljenje označavao kao zlo. U Novom zavjetu grčka riječ *pasho* – trpim ili pogođen sam patnjom, ne izražava izravno povezivanje patnje sa zlom nego određenu situaciju u kojoj čovjek doživljava zlo, postaje subjektom trpljenja. On je udaren bolešću i u tome doživljava da mu netko nanosi zlo. Zlo nije fizička egzistencija, kako to prikazuju neke kulturno-religiozne baštine poput maniheizma i hinduizma. Zlo je nedostatak, iskretanje dobra, ograničenje. Metafizički gledano, zlo je manjak dobra. Čovjek boluje jer ne sudjeluje u nekom dobru, izbačen je iz dobra. Bolest je manjak zdravlja, ona je zlo koje se odnosi na neko dobro. Patnja je neka vrsta svijeta koji živi u nama i među nama i ona nas napada, straši ljude i pogađa ih kada se najmanje nadaju. Tako nam se čini kao da je bolest posljedica naših grijeha, ali je razvidno da je ona daleko šira i da se ne može neposredno povezati s čovjekovim grijesima. Zato čovjek ima potrebu da prosvjeduje protiv bolesti, pokazujući da nije on uzrok bolesti i zla nego da je to nešto što je prije njega. Još više, čovjek postavlja sebi i Bogu pitanja, o razlogu patnje, što je svrha patnje, ima li bolest smisla. Tako bolest ostaje misterij koji otkriva misterij zla. Bolest može biti tolika da čovjek očajava i počini samoubojstvo jer ga je ona natjerala u besmisao. Bolest i patnja mogu čovjeka otjerati u ateizam, u mrmljanje i proklinjanje Boga, u okrivljavanje Boga zbog bolesti koju osjeća kao kaznu. Čovjek nije naime svojom voljom ušao u svijet, nego je u svijet ubačen i bolest mu je nametnuta. Tako bolest i patnja mogu čovjeka odvojiti od Boga, onemogućiti mu spas tjerajući ga u očaj. Čak i kad bi čovjek doživljavao da je bolest rezultat njegove krivice, on ima pravo prosvjedovati jer nije svojom voljom ušao u svijet krivnje, grijeha i bolesti.

¹² Usp. Sir 38,9 i 12.

¹³ *SD*, 7.

Bolest je ujedno predokus i najava smrti. Smrt čovjek doživljava kao rasap svojega bića, kao nestanak: "Ne muči čovjeka samo bol i sve veći rasap tijela nego ga također, dapače još više, muči strah od ugasnuća za vazda", kaže Drugi vatikanski sabor.¹⁴ Smrt je sinteza razarajućeg djelovanja bolesti, osobito neizlječivih. Pokušavajući izbjeći besmisao bolesti i patnje, čovjek može poželjeti samoubojstvo, jer smrt doživljava ne kao kraj, nego kao prijelaz u neki drugi svijet u kojem će naći smisao i slobodu od patnje i krivice. Čovjek tada spontano doživljava da je njegova duhovna duša neuništiva i da ona preživljava sve smrti. Drugi vatikanski sabor o tome veli: "Čovjek po prirodnom nagonu svog srca ispravno sudi kad s jezom odbija posvemašnje razorenje i nepovratno skončanje svoje osobe. Klica vječnosti što je u sebi nosi, nesvodiva na samu materiju, buni se protiv smrti."¹⁵ To znači da se čovjek ne može vratiti u ništavilo, da bi iz prosvjeda prema Stvoritelju nestao. Stoga je njegova bol još veća i neizlječiva. On nema sudbinu u svojim rukama. Njime upravlja netko drugi i rastaču ga sile zla, boli, patnje i bolesti, a da se on od toga ne može osloboditi. Čovjek je stoga prisiljen tražiti spas izvan sebe. Čovjek u konačnici treba Boga. On je nemoćan pred zlom i smrću kao i pacijent. On treba nekoga tko je jači od njegova robovanja krivicama, bolesti i smrti. Bog je čovjekova sudbina. Bolest to čovjeku jasno očituje. Ovdje crkveni pastoral dobiva središnje mjesto.

Zdravlje je čovjekova čežnja. No ta se čežnja nikad na zemlji ne može potpuno ispuniti. Čovjek je samo relativno zdrav. Njega rastaču ili somatske, ili psihičke, ili duhovne bolesti i patnje. Tijelo može pucati od zdravlja, a savjest boljeti, krivica tjerati u očaj. No s druge strane, čovjek može biti svestrano rastočen teškim somatskim bolestima, ali da je duh jak te se čovjek osjeća dobro i osmišljeno. Čovjek može zdravo nositi sve svoje bolesti, kako fizičke, tako i psihičke. Odlučujuća je dimenzija duhovne duše. Zapravo, temeljna teološko-pastoralna dimenzija zdravlja jest smisao bolesti,

¹⁴ Usp. GS, 18.

¹⁵ Usp. *Isto*.

smisao života, povezanost s dubljim dijalogom u sebi, s Bogom. Temeljno usmjerenje čovjeka odlučujuće je u zdravlju.

TEOLOŠKO-PASTORALNE PERSPEKTIVE ZDRAVLJA

Pitanje koje se ovdje postavlja jest, imaju li teologija i pastoral kakvu ulogu u ostvarivanju čovjekova zdravlja. Njima obično psihosomatski djelatnici pripisuju samo utjehu, često nerealnu. Suvremena istraživanja međutim dokazuju da je upravo područje i djelovanje teologije i pastora odlučujuće i bitno u oslobađanju od bolesti i čuvanju zdravlja.

Crkveni pastoral ima ponajprije ulogu da bolesniku otkrije smjer u kojem može naći smisao i oslobođenje. Navještaj Crkve da je Krist središte ljudske egzistencije i da on stoji u središtu bolesti i patnje svijeta, omogućuje bolesniku da osjeti Božju zaštitu i dobije nadu u ozdravljenje. Krist je na sebe uzeo svijet bolesti i patnje, on čovjeku progovara iz središta boli i muke. Krist oduzima grijehu vlast i razara vlast smrti, kaže papa Ivan Pavao II.¹⁶ Tako on ispunja prostore bolesti snagom dobra te ponovno omogućuje susret Boga i čovjeka. On ne uzima bolesti i patnje iz svijeta, ali im daje spasonosni smisao. Trpljenjem na križu Krist je dosegnuo same korijene zla, pobijedio uzročnika zla, Sotonu, i njegovu trajnu pobunu protiv Stvoritelja.

Osim toga, u Kristu je patnja povezana s ljubavlju tako da je svojim trpljenjem, iz onoga što je bilo zlo, Krist iznio dobro. Tako su bolesti i patnja postale otkupiteljske. Noseći svoju bolest, čovjek postaje sposoban sudjelovati u otkupljenju svijeta. Možemo reći da bolest nije zadnja riječ pred smrću, nego predzadnja, kao što ni smrt nije zadnja, nego predzadnja riječ. Zadnja riječ je u bolesti Krist i vjera, a u smrti uskrsnuće i vječni život. Navještaj bolesniku da je Krist svojom patnjom postao sudionikom njegove patnje i da je bolesnik zato sudionik u Kristovoj patnji, omogućuje da se prema riječima sv. Petra bolesnik raduje "kao suzajedničar Kristovih patnji".¹⁷

¹⁶ Usp. SD, 15.

¹⁷ 1 Pt 4,13.

Na prosvjed i bolesnikova pitanja Krist odgovara iz središta osobnog trpljenja, s križa. Nije to apstraktan, nego egzistencijalan odgovor, koji je zapravo i zov, kaže Ivan Pavao II.¹⁸ Bolest i patnja postaju na taj način zvanje, jer Krist govori: Slijedi me. Dođi k meni. Uzimajući bolest kao svoj križ, čovjek se sjedinjuje s Kristovim križem. Tako Kristovo trpljenje silazi na ljudsku razinu te se iz tog patničkog susreta pacijenta i Krista rađa utjeha, mir, snaga te čak radost u trpljenju. Sv. Pavao se čak ponosi patnjama.¹⁹

Bit je tog pastoralnog navještaja bolesniku da on otkriva smisao bolesti, izlazi iz frustriranosti i očaja te sve svoje snage usmjeruje na iscjeljenje. Tako osjećaj beskorisnosti koji bolesnik doživljava, jer je pao na teret drugima, biva preobražen u osjećaj trpljenja za druge. Ne samo da postaje koristan nego i vrši nezamjenjivu službu drugima.

Ta patnja ima smisla i u društvenom kontekstu. Ona daje potporu silama dobra i utire put pobjedi dobra nad zlom u društvu i u pojedincima. Zato se Crkva oslanja na snagu patnje bolesnika. To znači da je bolest izvor božanske snage zbog ljudske slabosti. U bolesti se skriva osebujna snaga duha i milosti, u kojoj pacijent ne samo da otkriva spasenjski smisao svoje bolesti nego se preobražava u novog čovjeka. U tome se očituje duhovna i teološko-pastoralna veličina koja neusporedivo nadvisuje psihosomatsko liječenje i tijelo.

Specifična i kompetentna dimenzija teologije i pastorala jest duhovna duša. Vegetativnom dušom, odnosno somatskim područjem čovjeka bavi se somatska medicina, psihičkim područjem bave se psihologija, psihijatrija i psihoterapija, a duhovnim filozofija i religije, odnosno Crkva i teologija. Kako bismo u duši razlikovali vegetativne, senzitivne, psihičke funkcije od duhovnih, K. Rahner i katolički filozofi duhovne funkcije nazivaju duhovnom dušom.²⁰ Duh je izvor života, duša princip života, kaže Sveto pismo. Duhovna duša ima strukturu

¹⁸ Usp. *SD*, 26.

¹⁹ Usp. Kol 1,24.

²⁰ Usp. E. Coreth, *Was ist der Mensch*, Tyrolia, 1986.

u kojoj se osoba razlikuje od života, savjest od intelekta, srce od slobodne volje, karakter od religioznosti, kulturna kreativnost od drugih funkcija duhovne duše. Osobite sposobnosti duhovne duše su vjera i povjerenje, nada, ljubav, intuicija, moralnost, odgovornost, preobrazba, cjelovitost, autorefleksija. Već ovakav letimičan pogled u sadržaj duhovne duše pokazuje dimenzije temeljnog zdravlja i temeljnih bolesti. To je područje na kojem ne mogu djelovati ni somatska medicina ni psihoterapija. Kompetentna odgovornost za zdravlje duhovne duše leži na radnicima i istražiteljima duhovne dimenzije.²¹ To su filozofi i teolozi te osobito pastoralni djelatnici.

No, teološko-pastoralne perspektive čovjekova zdravlja sežu još dalje. Dr. Arthur Jores, medicinski antropolog iz Hamburga, došao je do zaključka da gotovo 70 posto somatskih bolesti ima uzrok i izvor na psihičkom i još više na duhovnom području, a tek je 30 posto bolesti prouzročeno bakterijama, virusima i parazitima. On ih naziva specifično ljudskim bolestima.²² One se na somatskom i psihičkom području mogu liječiti samo simptomatski, a etiološki, uzročno, na duhovnom. To znači da je potrebno na duhovnom području liječiti besmisao, ovisnosti, frustracije, posljedice grijeha, negativne životne stavove, ateizam i nemoral da bi se izlječilo brojne neizlječive somatske i psihičke bolesti. Sve je to pastoralna zadaća Crkve.

Autori pak tzv. duhovne inteligencije, D. Zohar i I. Marshall, smatraju da postoje duhovne bolesti i duhovna patologija među koje se osobito ubrajaju očaj, opsjednutost, neprihvaćanje tamne strane ličnosti i zlo. Oni jednostavno kažu da za to nije kompetentna psihologija, ni psihoterapija, nego duhovna dimenzija čovjeka i osobito molitva.²³

Utemeljitelj logoterapije V. Frankl pronalazi da u našoj podsvijesti ne leže samo frustracije i strahovi nego da je ondje smještena duhovnost, koju on naziva "nesvjesni Bog".²⁴ Dolazi

²¹ Usp. T. Ivančić, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, Teovizija, Zagreb, 2004.

²² Usp. A. Jores, *Čovjek i njegova bolest*, Oko tri ujutro, Zagreb, 1998.

²³ Usp. D. Zohar - I. Marshall, *SG, Duhovna inteligencija, suštinska inteligencija*, VBZ, Zagreb, 2002., str. 148.

²⁴ Usp. V. Frankl, *Bog podsvijesti*, Oko tri ujutro, Zagreb, 1980.

do zaključka kako duhovna dimenzija može liječiti mnoštvo psihičkih bolesti, koje ni jedna od psihijatrijskih metoda ne može. Smisao je odlučujući lijek u liječenju svih i osobito psihičkih trauma, neuroza i čak neizlječivih bolesti. Čovjekov duh može prkositi svakom profaniranju čovjeka i svakoj depresiji. Tako on pronalazi primjenu Isusove rečenice: prihvati svoj križ, naziva to "paradoksnom intencijom" i njome liječi brojne fobije.

Neurolozi također dolaze do zaključka kako duhovna dimenzija drži u ispravnosti i zdravlju i mozak. Dr. D. Amen, američki neurolog, istražujući mozak, dolazi do zaključka kako svaka odluka za vrednote, svaka molitva, svaka zdrava i pozitivna misao ili riječ izravno utječu na ozdravljenje mozga. Suprotno tome, svaka negativna misao, ružna riječ, zlo djelovanje i odluka za grijeh vidljivo razara mozak. Podivlja li sloboda otkinuta od savjesti, ona počinje razarati čitavog čovjeka pa tako i mozak.²⁵ Prihvaćajući vrednote i vjeru u Svemogućega, čovjek može liječiti mozak, a time, posredno, tijelo i psihu. On u mozgu otkriva izravno djelovanje molitve i čovjekova susretanja s Bogom, jer u mozgu postoji tzv. modul Bog ili točka Bog, koja reagira na svaku našu vjerničku gestu. To je opet dokaz kako pastoral obraćenja i molitve može biti uvjerljiv i na fizičkoj razini života. Osim toga, istraživanja pokazuju kako je shizofrenija gubitak središta osobe, a to središte je Bog. Zbog tog gubitka, čovjekove snage i funkcije gube svoje temeljno usmjerenje, gube smisao, kao da podivljaju, aktiviraju se u svim pravcima, što čovjek može osjetiti kao neku vrstu opsjednutosti.²⁶

U tom smjeru osobito intenzivno istražuje njemački doktor teologije i medicine dr. M. Beck. On dolazi do uvjerenja da je za ispravnu dijagnozu i terapiju nužno uključiti i teološku antropologiju. Svaka stanica ljudskog organizma oživljena je prvenstveno duhom, te je upravo duhovno djelovanje u čovjeku za bolest i zdravlje odlučujuće. Ispravna i cjelovita dijagnoza samo je psiho-pneumo-somatska, kaže on. Bez duhovne

²⁵ D. Amen, *Liječenje hardware-a duše*, VBZ, Zagreb, 2002., str. 144.

²⁶ Usp. D. Zohar - I. Marshall, *SQ*, str. 156-157.

dimenzije bolest nije razumljiva ni do kraja izlječiva, smatra dr. Beck.²⁷

Zdravlje i bolest pogađaju čitava čovjeka. Čovjek je naime jedan. On je osoba. Sve se u njemu kao osobi okuplja, u njoj je čovjek cjelovit. Bolest je manjak koji treba ispuniti, djelić koji valja staviti u cjelinu. Zdravlje je iscijeljenost, ono je cjelina, cjelovitost. Liječnik je iscjelitelj, čovjek koji uvodi u cjelinu, koji donosi biće u bitak. Iz toga zaključujemo da je bolest manjak, razaranje cjeline. Metafizički gledano bitak je unum, jedan. Zlo je pak manjak bitka. Ono je gubljenje egzistencije, postojanja. Bolest je dakle zlo, ona vodi smrti, gubljenju cjeline. Iz tog lingvističkog i filozofskog podatka možemo naslutiti da zdravlje ima važnu teološko-pastoralnu sastavnicu.

K. Rahner i Urs von Balthasar smatraju da je bolest znak da u bitku ili u temelju čovjekova bića nešto nije u redu. U transcendentalima bitka nešto je okrnjeno i treba ga dovesti do cjeline. Stoga se i liječenje mora odvijati u temelju bića, ne samo na somatskoj ili psihičkoj razini.²⁸ Time naređuju pastoralu da treba postati terapijski u temelju ljudskog bića.

Na tom nalazu gradi E. Biser tzv. terapijsku teologiju. On smatra da ona nije jedna od brojnih teologija poput političke teologije, teologije revolucije, teologije oslobođenja, teologije nade, nego da je u temelju svake teologije terapijski element. Bez dimenzije vjere i nade, smatra on, nemoguće je izliječiti čovjeka.²⁹ Fizička bolest može se neko vrijeme povući, ali će se opet vratiti jer su uzroci i na duhovnoj, a ne samo na psihosomatskoj razini. Diskusije oko Drewermanna pokazale su da je pitanje terapijske crte kršćanstva zapravo temeljno shvaćanje kršćanstva. Kršćanstvo se razlikuje od budizma po tome što ono nije asketska religija, a od islama po tome što

²⁷ Usp. M. Beck, *Seele und Krankheit, Psychosomatische Medizin und theologische Anthropologie*, Schöningh, 2001.; Isti, *Der Krebs und Seele, Gen, Geist, Gehirn, Gott*, Schöningh, 2004.

²⁸ Usp. H. Urs von Balthasar, *Theologie* Bd. I., *Wahrheit der Welt*, Einsiedeln, 1985., str. 118; K. Rahner, *Schriften zur Theologie*, V., str. 518.

²⁹ Usp. E. Biser, *Nacrt terapijske teologije*, u: *Svesci-Communio* 96(1999), str. 73-75.

nije zakonska, nego je spasonosna, terapijska i mistička religija. Isus nije došao spasiti ljude samo od grijeha nego i izbaviti ih od slomljenosti pod životnim teretima i od preteških životnih zadaća, on je ljude oslobađao od potisnutosti na rub života i društva. Isus je pozivao k sebi umorne i opterećene te je zapravo liječio egzistencijalne bolesti. One čovjeka zavode na razaranje, u agresivnost, zloću i ogorčenost, što se sve nalazi u pojmu grijeha. Tako se grijeh može antropološki razumjeti. Isus je preobražavao čovjekovu egzistenciju. Čovjekovo krivo ponašanje, agresivnost i grješnost izvire iz čovjekove mogućnosti da otpadne od samoga sebe, izgubi svoje središte, odbije prapoziv da prihvati samoga sebe. Tko se izdigne do toga da postane mirotvorac, da ljubi neprijatelje, da spozna svoje Božje sinovstvo, taj se digao iz ugroženosti kojom prijete negativne sile bitka ili kolektiva, moć zla. To je vrsta liječenja iz temelja.³⁰

B. Häring je osobito istraživao odnos bolesti i morala te bolesti i duhovne dimenzije. On govori o boli koju uzrokuje odbacivanje vrednota.³¹ On kaže doslovno: "Vrednota govori o tome da je čovjek zdrav ili bolestan, da moralna neposlušnost razdire dušu, te da samo moralnom poslušnošću može biti zdrava."³² Savjest kao organ za vrednote glas je transcendentala ili samog bitka, kaže V. Frankl. U tom kontekstu kaže i Häring: "Očito da je savjest koja drhti u svojoj boli na poseban način osjetljiva na ontološke posljedice dobra, da dobro znači za 'ja' život ili smrt, već prema tome za što se odluči. Bolestan se postaje upravo time što se odbacuje vrednota."³³

Njemački teolog W. Beinert smatra da je svaka bolest u temelju rezultat krivog oblika življenja čovjekova bića. To se manifestira u raznim bolestima, sa psihičkim ili somatskim fenomenima, no one su izazvane time što je izgubljen cjeloviti ljudski integritet. To nam je danas izbjeglo iz vida. Uvođenjem

³⁰ Usp. E. Biser, *Kann Glaube heilen? Zur Frage nach dem Sinn und Wesen einer therapeutischen Theologie*, u: *Der Deutsche Apotheker*, 11/12(1993).

³¹ Usp. B. Häring, *Kristov zakon*, I, KS, Zagreb, 1973., str. 163.

³² B. Häring, *Kristov zakon*, I, str. 163.

³³ B. Häring, *Isto*.

grčkog mišljenja u teološko istraživanje, odvojeno je spasonosno od terapijskog djelovanja Crkve. Kršćanstvo je uvijek bilo antropološki i društveno orijentirana religija. No u vrijeme kasnije antike izgubio se interes za konkretno. Tako je poruka spasa postala apstraktni nauk, kao da kršćanski život nema ništa s čovjekom nego samo s njegovom dušom. Briga za tijelo pripala je karitasu, dok je pastoral postao samo dušobrižništvo, briga za dušu. Suprotno učenjima Staroga i Novoga zavjeta, askeza i bolest postale su tek Božji pedagoški instrument za dokazivanje čovjeka pred Bogom. Zbog toga su se drugi morali brinuti za stvaranje zemaljskog raja i za liječenje čovjekova života. Iz toga se može razumjeti zamah prosvjetiteljstva i patetičnost marksizma kao i novijeg sekularizma. Zato se tražitelji cjelovitog svjetonazora ne okreću Crkvi, nego budizmu i islamu. U budizmu nalaze mentalno liječenje kao nutarnju jednostavnost, a u islamu formu života koja postavlja zahtjeve čitavom čovjeku. U Africi mnogi kršćani napuštaju velike Crkve jer u njima ne nalaze cjelovito gledanje na čovjeka, kako je to bilo u njihovim plemenskim religijama. Oni su naime bili uvjereni da bolest ima temelje u oštećenom odnosu prema Bogu. Nužno je stoga stvarati terapijsku teologiju, smatra W. Beinert.³⁴ Izvorno značenje riječi terapija jest spas, u sveobuhvatnom smislu. Grčka riječ *therapeuin* znači služiti i bliza je riječima *diakonein* i *leitourgein*, od čega dolaze imena đakon i liturgija. *Therapeuin* ima i kultno značenje. Đakon je nekad bio bolničar. Od Novoga zavjeta nadalje diakonia je temeljna forma svih crkvenih službi. To znači da je svaki kršćanin pozvan biti đakon i terapeut. Služba spašavanja i liječenja u međusobnoj su nutarnjoj povezanosti. Tako je to bilo u Isusu. Budući da se u svakoj bolesti manifestira zlo na bilo koji način, to je potrebno da spasonosno djelovanje Crkve čini čovjeka imunim od zla. Kad se čovjek okrene Božjoj ljubavi i na nju s ljubavlju odgovara, on postaje spašen i zdrav. Sveti Pavao nabraja plodove tijela nasuprot plodovima duha. Plodovi duha su istovjetni s faktorima koji mogu liječiti psihosomatske bolesti. Na taj način zdrav i duhovni život konvergiraju.

³⁴ Usp. W. Beinert, *Heilender Glaube, Topos*, 1990., str. 128-134.

Zdravlje i bolest postaju na taj način duhovnom zadaćom. Da bi se moglo zdravo živjeti, potrebna je zdrava duhovnost. Da bi bolest u našem životu postala plodonosna, treba u njoj prepoznati poruku Božje ljubavi, koja nas prenosi i kroz vrata smrti.³⁵

Čovjekova duhovna duša je bitna. Ona je čovjekov identitet. Zato, spasiti čovjeka isto je kao i spasiti dušu. Ta duša je bitno slobodna. Životinje su zadane instinktom, čovjek je slobodan. On odlučuje i u pitanjima svoje bolesti i zdravlja. Duhovna duša može čak nadomjestiti funkcije psihosomatskog dijela čovjeka. Brojni su primjeri gdje su ljudi izgubili funkcioniranje svojih vitalnih organa, ali su unatoč tome živjeli zdravo i normalno. Njihova duhovna duša sve je držala u zdravlju i funkciji.

Istraživanja također pokazuju kako je tzv. bazična sigurnost (*basic security*) ili temeljno povjerenje bitno za psihosomatsko zdravlje. Ono je čovjeku kao u klici dano u trenutku začeća, ali se razvija nakon začeća, sve do treće godine života. Ako u djetinjstvu nije bilo nježnosti, ljubavi, skladnosti u obitelji, prihvaćanja, dijete oboli od nepovjerenja, osjeća krivice i straha te često počne fizički venuti ili se psihički razvijati u traumatska i neurotična stanja ili postane moralni bogalj, često zločinac, agresivan. Bez bazičnog povjerenja, koje je duhovne naravi, čovjek postaje i fizički bolestan, bez imuniteta, jer duhovne traume konvertiraju u somatske ili psihičke bolesti. Takva stanja mogu se vrlo uspješno liječiti posredovanjem Božje ljubavi za čovjeka. Tako pastoral dobiva veliku obvezu i perspektivu u dolaženju do zdravlja pojedinca i društva.

Pastoral spašava i liječi čovjeka, odnosno njegovu duhovnu besmrtnu dušu. Bolest nije samo stanje nekog organa nego je čovjek bolestan. Opet ne samo zato što čovjeka boli bolest na nekom organu, nego jer svaka bolest pogađa tijelo, dušu i duh ili, drugačije rečeno, njegovu vegetativnu, psihičku i duhovnu dušu. Duh je odlučujući u čovjeku. Po duhu je čovjek čovjek, jer psihi i vegetativnu dušu imaju i životinje. Duhom čovjek komunicira s Bogom, duhom se okreće vrednotama, odlučuje

³⁵ Usp. W. Beinert, *Heilender Glaube*, str. 176-179.

o sebi, stvara znanost, kulturu, religije, moral, civilizaciju. Duh je nestvoren, on je uliven, kaže Berdjajev. Duhovna duša je, kao organ duha, stvorena. Ta duša je cjelina, sloboda, neraspadljivost, božanska stvarnost, ona je princip života, a duh je izvor života. Ona je odlučujuća za cijeli organizam čovjeka. Stoga je najvažnije čovjeka duhovno liječiti.

ZAKLJUČAK

Pastoral je djelo milosrđa. Kao milosrdni Samaritanac Crkva je pozvana previjati i liječiti rane. Jer Krist je došao iscijeliti slomljena srca. Milosrdni Samaritanac svaki je čovjek koji se zaustavlja kraj patnje drugog čovjeka – kaže Ivan Pavao II.³⁶ To znači biti osjetljiv na tuđe trpljenje i suosjećati s patnikom, što je izraz naše ljubavi i solidarnosti. Milosrdni Samaritanac, međutim, svoje suosjećanje pretvara u djelovanje. Tako čovjekova patnja rađa ljubav, i to djelotvornu, u drugom čovjeku. U suvremenom svijetu milosrdnog ćemo Samaritanca prepoznati u zvanjima liječnika i medicinskog osoblja. To zvanje je postalo bitna sastavnica moralne kulture i opće ljudske civilizacije. No zvanje pružanja solidarne ljubavi drugima prerasta u karitativno djelovanje, ali postaje i apostolatom čim se vrši u svezi s Crkvom i njezinim pastoralom. Kršćanin je pozvan, i to osobno, na svjedočenje ljubavi u trpljenju. Ustanove su vrlo važne i nenadomjestive, ali po sebi je nenadomjestivo i ljudsko srce, ljudsko suosjećanje, ljudska ljubav, ljudski poticaj da se pođe ususret patnji drugoga. O tome Papa jasno kaže: “To se odnosi na tjelesne patnje, ali još više vrijedi kada je riječ o mnogostrukim moralnim patnjama i nadasve kada je riječ o duševnoj patnji.”³⁷ Papa dakle jasno kaže da uz somatsko i psihičko postoji i moralno ili duhovno zdravlje. Moralna bol boli dublje i teže, ona čovjeka razara u njegovoj srži. Te duhovne bolesti nema tko liječiti, ako ih ne

³⁶ Usp. SD, 28.

³⁷ SD 29.

liječi pastoral. Za njih je kompetentna samo milost Božja. Stoga svakom duhovnom pacijentu treba pružiti mogućnost da se poveže s pashalnim misterijem. Drugi vatikanski sabor kaže: "A budući da je Krist umro za sve i da je konačni čovjekov poziv stvarno samo jedan, i to božanski, moramo držati da Duh Sveti pruža svima mogućnost da se, na način koji je Bogu poznat, pridruže tom pashalnom misteriju".³⁸ Važno je shvatiti Isusove riječi da svaka suosjećajna supatnja i pomoć znači zapravo ići ususret Kristu, koji kaže: "Što god ste učinili jednom od ove najmanje braće, meni ste učinili".³⁹ Tako shvaćamo da trpljenje ima pozitivan predznak, kao i pomoć patniku. Shvaćamo također da se Crkva mora što hitnije uključiti u borbu za zdravlje, i to osobito na svojem kompetentnom području, a to je područje duhovnih trauma, bolesti i patnji.⁴⁰ Liječeći njih ona pruža svestranu i dragocjenu pomoć u liječenju i psihosomatskih bolesti.

Theologisch-pastorale Dimensionen und Perspektiven der menschlichen Gesundheit

Zusammenfassung

Der Artikel hat zwei Teile: Pastoral-theologische Dimension und Pastoral-theologische Perspektive der Gesundheit.

Im ersten Teil wird die Beziehung zwischen dem christlichen Glauben und der Krankheit analysiert. Vom Evangelium ausgehend wird gefragt, ob die Krankheit etwas Gutes in sich hat und deshalb nicht notwendig zu heilen ist, oder ob sind wir trotzdem verpflichtet sind gegen die Krankheit zu kämpfen. Krankheit ist eine Erfahrung des Bösen, vermeintliche Strafe, eine Öffnung zur Zerstörung der

³⁸ Usp. GS, 22.

³⁹ SD, 30.

⁴⁰ Usp. T. Ivančić, *Otkriće duhovne terapije*, Teovizija, Zagreb, 2000.; također T. Ivančić, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, Teovizija, Zagreb, 2004.

psychophysischen Konstitution des Menschen. Die Krankheit aber trägt in sich auch eine Dimension der Erlösung, Berufung zum Mut, moralische Werte, Verlangen nach dem Sinn des Lebens und Nachfolge Jesu in seinem Kreuz. Alles das gehört zu dem pastoral-theologischen Gebiet.

Der zweite Teil zeigt vom Standpunkt der modernen medizinischen Anthropologie, der Logotherapie, der Forschung in der Neurologie und der geistigen Intelligenz auf der einen Seite und vom Standpunkt der Theologie und Pastoral auf der anderen Seite sehr breite Perspektiven der Pastoral-theologischen Arbeit für die Bewahrung der Gesundheit und Behandlung der Krankheit. Die therapeutische Theologie verlangt eine Rückkehr von Theologie und Pastoral zur authentischen und wesentlichen Berufung des Evangeliums.